

- who carry out career guidance work in general secondary education institutions including with students with SEN]. Kyiv.
3. Kondratova, L. H. (2023). *Mystetstvo: pidruchnyk intehrovanoho kursu dlia 1 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity*. [Art: Textbook for an integrated course for 1st grade of general secondary education institutions]. Kyiv.
  4. Masol, L., Haidamaka, O., & Kolotylo, O. (2023). *Mystetstvo: pidruchnyk intehrovanoho kursu dlia 1 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Art: Textbook for an integrated course for 1st grade of general secondary education institutions]. Kyiv.
  5. Lemesheva, N. (2023). *Mystetstvo: pidruchnyk intehrovanoho kursu dlia 1 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity*. [Art: Textbook for an integrated course for 1st grade of general secondary education institutions]. Kamianets-Podilskyi.
  6. Kalinichenko, O. V., & Arystova, L. S. (2023). *Mystetstvo: pidruchnyk intehrovanoho kursu dlia 1 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity*. [Art: Textbook for an integrated course for 1st grade of general secondary education institutions]. Kyiv.
  7. Kondratova, L. H. (2021). *Mystetstvo: pidruchnyk intehrovanoho kursu dlia 4 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity*. [Art: Textbook for an integrated course for 4th grade of general secondary education institutions]. Ternopil.
  8. Masol, L., Haidamaka, O., & Kolotylo, O. (2021). *Mystetstvo: pidruchnyk intehrovanoho kursu dlia 4 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity*. [Art: Textbook for an integrated course for 4th grade of general secondary education institutions]. Kyiv.
  9. *Monitorynhove doslidzhennia shchodo profesiinoi oriientsatsii uchniv u zakladakh zahalnoi serednoi osvity. Informatsiino-analitychni materialy*. (2022). [Monitoring study on the professional orientation of students in secondary education institutions. Information and analytical materials].
  10. Petrenko, V. S. (2023). *Rozvytok initsiatyvnosti i tvorchosti uchniv pochatkovoї shkoly na urokakh obrazotvorchoho mystetstva* [Development of initiative and creativity of primary school students at fine art lessons]. Kryvyi Rih.
  11. Tkachuk, I. I. (Ed.). (2017). *Profesiina oriientsatsiia v suchasniї shkoli: krashechi metodychni rozrobky praktychnykh psykhologiv i sotsialnykh pedahogiv malokomplektnykh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv, navchalno-vykhovnykh obiednan, navchalno-vykhovnykh kompleksiv*. [Professional orientation in modern school: The best methodological practices of practical psychologists and social educators of small-sized general educational institutions, educational and educational associations, educational and educational complexes]. Kyiv.
  12. *Profesiina oriientsatsiia v Novii ukrainskii shkoli*. (2020). [Professional orientation in the New Ukrainian School].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ОЧЕРЕТЯНА Наталія Василівна – науковий співробітник Інституту проблем виховання НАПН України.

Наукові інтереси: образотворче мистецтво, художня освіта учнів, художньо-естетичне виховання дошкільників.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ОСЧЕРЕТИАНА Nataliia Vasyliivna – Researcher at the Institute of Educational Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Circle of scientific interests: fine arts, artistic education of students, artistic and aesthetic education of preschoolers.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2025 р.

УДК 78.036.9

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2025.13.181

ПОЛЯНСЬКИЙ В'ячеслав Анварович –

професор кафедри інструментально-виконавської майстерності Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, заслужений діяч мистецтв України
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3071-9679>
 e-mail: slavaslava1945@gmail.com

ТИПОЛОГІЯ РАННЬОГО ДЖАЗУ. ПОНЯТТЯ ТА ПІДХОДИ

ПОЛЯНСЬКИЙ В'ячеслав Анварович. ТИПОЛОГІЯ РАННЬОГО ДЖАЗУ, ПОНЯТТЯ ТА ПІДХОДИ

У статті розглянуто саме поняття «джаз», яке представлено, як мистецтво транснаціонального універсалізму, творчий метод якого виявляє активну тенденцію до єдності музики, взаємопроникнення і взаємообумовленості її видів. Автор доводить, що джаз в своїй основі є суто американським художнім видом, який швидко перетнув локальні

географічні межі, ставши воістину інтернаціональним явищем, яке тепер представлено різними національними школами в усьому світі.

Ключові слова: джаз, традиційний джаз, мистецтво, академічна традиція, музика.

POLYANSKY Vyacheslav Anvarovich. TYPOLOGY OF EARLY JAZZ. CONCEPTS AND APPROACHES

The article explores the very concept of «jazz», presenting it as an art form of transnational universalism, whose creative method reveals an active tendency toward unity within music, as well as the interpenetration and interdependence of its various genres.

The author demonstrates that jazz, at its core, is a distinctly American art form which swiftly transcended its local geographical boundaries, becoming a truly international phenomenon now represented by diverse national schools across the world. It is precisely within jazz, the author believes, that one finds the foundation for the creation of a new artistic synthesis – one that enriches and enhances the vitality of musical art as a whole and of each of its forms individually. Among other aspects in the course of the work, the author also draws attention to certain discrepancies in terminology, phrasing, and the definition of chronological boundaries related to various phenomena belonging to different periods of jazz history, and etc.

The author's focus encompasses various periods in the development of jazz; however, attention is drawn specifically to those deemed worthiest of consideration: Traditional jazz (from 1863–65 to 1929); Swing music (from 1925 to 1945); Modern jazz (from 1940 to 1950s); Free jazz (from the 1960s); Fusion jazz and creative music (from the 1970s of the XX th century).

A significant part of the author's work is devoted to the emergence and development of jazz as a distinct form of musical art. The study summarizes issues related to the evolution of various stylistic modifications, movements, and directions in jazz, such as: archaic jazz, traditional jazz, swing, bebop, cool jazz, modal jazz, the third stream, and further – to the free improvisation of free jazz. Different approaches to the early forms of jazz development are also described in the article.

Keywords: jazz, traditional jazz, art, academic tradition, music.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У музичній культурі, джазу, як різновиду музичного мистецтва, відводять особливе місце. Сьогодні це самостійна галузь мистецтва, яка має свої передумови виникнення, історію розвитку, специфічний спектр засобів виразності. Сформувавшись як суто американський художній вид, джаз швидко перетнув локальні географічні межі. Він став воістину інтернаціональним явищем, універсальним естетичним символом доби, що справив істотний вплив на найрізноманітніші галузі духовного життя: літературу й поезію, театр, образотворче мистецтво та кіно. Джаз також позначився практично на всіх провідних жанрах музичного мистецтва, здавалося б, часом дуже далеких від власне джазу як такого, у тому числі й на академічній музиці. Водночас, європейська професійна музика також значно вплинула на джаз, стимулювавши появу нових синтетичних жанрів, як-от *рег-опера, джаз-балет, симфо-джаз, кул-джаз, барок-джаз, стиль ф'южн* тощо.

Упродовж, зазначимо, досить стрімкого розвитку джазу виникло безліч його стилістичних модифікацій, течій, напрямів, що завжди викликали та продовжують викликати підвищений інтерес як з боку аматорів, так і професіоналів. *«Немає музики, яка б обійшла увагою джаз»* [7, с. 28] –

говорив дуже вимогливий і критично мислячий французький композитор Артур Онеггер.

В той же час перед науковцями-дослідниками стають питання розкриття типології раннього джазу. Визначення його поняття та усвідомлення підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світі опубліковано тисячі книг, написано сотні дисертацій, наукових досліджень [2; 3; 5; 6; 7; 8; 9]. в галузі джазового мистецтва. Щорічно проводять найрізноманітніші семінари, симпозіуми та конференції в різних частинах світу, де розглядають проблеми в галузі джазового мистецтва. Проте, на сьогодні, більшість тих, хто бажає отримати потрібну інформацію, часто опиняється в дуже скрутному становищі. І не лише через брак в Україні відповідної літератури (особливо наукової), а ще й тому, що величезну кількість робіт і досліджень із джазу, які належать зарубіжним авторам, не перекладено українською мовою, та і в електронних засобах інформації далеко не все можна отримати у вільному доступі.

Крім того, з низки серйозних питань, які пов'язані з історією, теорією, естетикою джазу, немає єдності думок навіть серед фахівців, котрі серйозно займаються джазовою наукою. Немає навіть чіткого визначення дефініції самого джазу. Різні підходи існують

і до питань, пов'язаних з расовою природою раннього джазу. Одні дослідники особливо виділяють роль негритянської лінії в цьому процесі, інші – приділяють місце розгляду і розбору креольської і «білої» гілок у становленні джазу, їх перетину і контактам. Зауважимо, що поняття «креол» при цьому трактується також неоднаково [7].

Є суттєві розбіжності в термінології, формулюваннях, визначенні хронологічних меж тих чи інших явищ, які належать до різних періодів джазової історії тощо. До того ж деякі точки зору на одну й ту саму проблему нерідко виявляються діаметрально протилежними, що створює певні труднощі під час вивчення процесів, які відбуваються в джазі.

Мета статті – проаналізувати і узагальнити наукову літературу з питань хронологічних меж періодів розвитку джазу; осмислити різні підходи до процесу виникнення та розвитку джазу; охарактеризувати ранню форму розвитку джазу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цінними і суттєвими науковими роботами в історії розвитку джазу є ті, що пов'язані з визначенням періодизації цього виду мистецтва. Певна річ, історія джазу порівняльно коротка, і поділ її на періоди та етапи носить достатньо умовний характер, але все ж таки занадто по-різному трактують її хронологію навіть вельми авторитетні у джазовому середовищі дослідники. Так, французький композитор і музикознавець Анрі Одер [8], якого часто цитують, у книзі «*Jazz: its evolution and essence*», опублікованій у 1954 році, запропонував (до речі, перший) наступну класифікацію джазу:

- 1) примітивний – 1900?–1917;
- 2) традиційний – 1917–1926;
- 3) докласичний – 1927–1934;
- 4) класичний – 1935–1945;
- 5) модерн – 1945.

Американський історіограф Френсіс Ньютон [9] дещо пізніше, у 1961 році, запропонував поділити для зручності всю історію джазу на чотири головних періоди [8]:

- 1) доісторичний (1900 – 1917);
- 2) стародавній (1917 – 1929);
- 3) середній (1929 – 1940);
- 4) сучасний (з 1940 року).

Багато музикознавців класифікують світовий джаз уже зовсім по-іншому:

- 1) передджаз (XVII – початок XX ст.);
- 2) класичний джаз (1910–1928);
- 3) доба свінгу (1930–1947);
- 4) сучасний джаз (с 1943) [7]

Наведемо ще одну періодизацію джазу, на наш погляд, хронологічно більш прийнятну:

- 1) традиційний джаз (з 1863–1865 по 1929 р.);
- 2) свінгова музика (з 1925 по 1945 р.);
- 3) модерн-джаз (з 1940 по 50-і рр.);
- 4) фрі-джаз (з 1960-х рр.);
- 5) фьюжн-джаз і криетив-музика (з 70-х рр. XX ст.) [8].

Як бачимо, розбіжностей більше ніж достатньо. І це лише один із аспектів джазової історії, у визначенні якого немає єдності думок, не кажучи вже про те, що у кожному з цих періодів є різні течії, напрями, усі межі надзвичайно рухливі як в стилістичному, так і в хронологічному відношенні. Узяти хоч би народження джазу, навколо якого досі не вщухають суперечки, незважаючи на те, що це музичне явище на сьогодні, здавалося б, ґрунтовно вивчено. Досить згадати поширену легенду, що джаз народився в Нью-Орлеані й на старих колісних пароплавах дістався по Міссісіпі інших штатів, і навіть Чикаго, яку у всі часи брали під сумнів історики. Роль цього міста в розвитку джазу дійсно була дуже значною, хоча, очевидно, аналогічні процеси проходили і в інших областях Півдня США.

Відомий музикознавець і дослідник Рос Раселл, який у роботі «*Джазовий стиль Канзас-Сіті та Південного Заходу*» [4] простежував розвиток його ранніх форм, вважає, що джаз виник у негритянському середовищі (субкультурі) одночасно в різних місцях Америки та, насамперед, окрім Нью-Орлеана, у Нью-Йорку, Канзас-Сіті, Чикаго та Сент-Луїсі. Дійсно, багато кому видається вже дуже мало ймовірною на перший погляд поява такого потужного, самобутнього мистецтва в окремо взятому місті.

Сумнів відносно появи джазу в окремому місті висловлює і Леонард Фезер. Він відкриває другу главу своєї книги тезою: «*джаз не був народжений в Нью-Орлеані*» [11, с. 8]. Схожої думки дотримується і Г. К. Берендт [2, с. 25].

Значною мірою таку відмінність підходів можна пояснити самим процесом розвитку джазу, який виявився досить стрімким. Дійсно, величезну дистанцію, яка поділяє музику вуличних оркестрів Нью-Орлеану початку століття і електронні новачі сьогоdnішнього дня, джаз подолав з блискавичною швидкістю. За свою 100-річну історію він зумів подолати такий шлях стильової еволюції, на який європейській академічній музиці знадобилося більше чотирьох століть. *Архаїчний, традиційний, свінг, бі-боп, кул-джаз, модальний джаз,*

третя течія, і далі до вільної імпровізації *фрі-джазу* – так виглядає в цілому історична логіка в змінах джазових стилів, якщо відволіктися від всіляких змішань критеріїв, хронологічних різночитань та дифузій. І не дивно, що в порівнянні з академічним музикознавством, де з роками постала, як правило, стійка термінологічна база, вироблені загальні підходи, джазовій науці далеко ще до подібної однозначності.

В той же час, деякі автори книг і посібників нерідко вважають можливим пропонувати власні терміни, поняття, причому для опису однакових явищ, що створює певну плутанину, і, безумовно, вимагає більш серйозного аналітичного підходу, необхідних уточнень, коректив, особливо в умовах навчального процесу, коли потрібна ясність формулювань і висновків.

Так, є різні думки відносно терміну «традиційний джаз». Зазначимо, що «традиційний джаз» – це поширене, збірне поняття на позначення низки джазових стилів, що передували періоду свінгу, а також їх відродження («ривайвл») у 30-х та 40-х роках. Проте у визначенні самого цього явища, у з'ясуванні сутності складових його напрямів і стилів є також відомі розбіжності. Порівняємо деякі відомі формулювання.

Так, у виданому в 1981 році «Лексиконі джазу» доволі авторитетного київського музикознавця В. Симоненка [7], зазначено поняття «Класичний джаз» (*Classic Jazz*) – період у історії розвитку традиційного джазу. Тут же зазначається, що до класичного джазу належать: нью-орлеанський стиль, диксиленд і чиказький стиль [7]. Отже, звідси випливає, що класичний джаз – свого роду складова частина так званого «традиційного джазу», тоді як у тій самій роботі визначення традиційного джазу включає лише нью-орлеанський стиль і диксиленд.

Крім того, у наведеному формулюванні класичного джазу чомусь не позначено окремі, але важливі його стилістичні різновиди. І взагалі, усе, що стосується так чи інакше пов'язаного з класичним джазом поняття «традиційний джаз», то в багатьох джерелах його трактують зазвичай значно ширше. Приміром, у «Словнику спеціальних термінів» традиційний джаз включає в себе окремі форми архаїчного стилю, а в «Енциклопедії джазу», виданій у Празі в 1983 році, додаються і деякі більш пізні за часом стилі – не лише чиказький, але й нью-йоркський, Канзас-Сіті, «ривайвл» тощо. А ще термін «класичний джаз» нерідко ідентифікують з поняттям «*Old Time Jazz*» (буквально – джаз минулого часу), «автентичний», «фольклорний» [7].

Деякі, навіть і видатні, історіографи і знавці американської музики, наводять приклади, які засвідчують, що ранній джаз взагалі вважається одним із видів афроамериканського народного мистецтва без жодних спроб будь-якого відмежування його фольклорних форм від професійних [5, с. 8]. І взагалі, майже у всіх джерелах терміни «*Old Time Jazz*» і «автентичний джаз» не мають конкретного визначення, а, беручи до уваги той факт, що архаїчний джаз історично все ж таки передував появі класичного, то навряд чи коректно порівнювати обидва поняття.

На нашу думку, найбільш вичерпне визначення класичного джазу міститься у видатного німецького музикознавця Альфонса Дауера [3]. «Загальна назва джазових стилів, що розвиваються на основі архаїчного джазу. Класичний період датують приблизно 1890–1929 рр. Він закінчився з початком «свінгової доби». Моменти найвищого розквіту класичного джазу – 1917 р. (Нью-Орлеан) і вдруге – у середині 20-х років (Чикаго). До класичного джазу зазвичай відносять такі його стильові форми: нью-орлеанський стиль (представлений негри-тянським і креольським напрямками), нью-орлеансько-чиказький стиль (що виник у Чикаго після 1917 року у зв'язку з переїздом сюди більшої частини провідних негри-тянських джазменів Нью-Орлеана), дикси-ленд (у його нью-орлеанському та чиказькому різновидах), низка різновидів фортепіанного джазу (барел-хауз, бугі-вугі тощо), а також напрями, що відносять до цього періоду, і які виникли у деяких інших місцях Півдня та Середнього Заходу США. Класичний джаз укупі з окремими архаїчними стильовими формами іноді позначають як традиційний джаз [3].

Звернемо увагу, що в цьому та й майже у решті подібних формулювань завжди згадують архаїчний (*archaic*) джаз саме як своєрідну первісну модель усього подальшого процесу розвитку джазу, до виникнення якого призвела складна взаємодія цілого ряду художніх явищ, нерідко різних за природою. Але і тут не все однозначно. У багатьох джерелах поряд з «архаїчним» існує назва «фольклорний», ну і звичайно «ранній джаз» (*early jazz*). При досить широкому підході до архаїчного джазу можуть бути віднесені різні жанри музики, яка існувала в побуті XIX століття. У такому разі архаїчний джаз виглядає як сумарне позначення деяких ранніх інструментальних форм музикування, переважно негритянських за походженням, що передували у другій половині XIX століття нью-орлеанському стилю: сільські ансамблі, що склалися з фольклорних інструментів, спазм-бенди,

регтаймові групи, а також духові оркестри. Зауважимо, що у поняття архаїчного джазу входять не тільки оркестрові, а ще й сольні, наприклад окремі форми фортепіанної музики (*honky-tonk, barrelhouse*), але саме оркестрова музика раннього джазу зазвичай вважається найбільш показовою для його стилістики в цілому [7].

Дійсно, наприкінці XIX століття починають формуватися різні, так звані перехідні, типи та форми архаїчної джазової стилістики, які, вступаючи поміж себе в різні комбінації, перетинаючись і змішуючись, здійснили найбільш безпосередній вплив на появу класичного джазу.

Зазначимо, що у цьому питанні теж багато різночитань. Наприклад, на думку багатьох архаїчний джаз – це не що інше, як стиль імпровізаційної маршової музики, що виникла в результаті наслідування негрів оркестрам білих, і називає його відповідно: *marching jazz, street band jazz, early jazz*. Для негритянських духових оркестрів існує ще й позначення «*Brass Band*», в якому підкреслюється роль у них саме духових інструментів. Слово «*brass*» зустрічається і в назвах цілого ряду оркестрів, причому не тільки архаїчного, але й класичного джазу. Багато джазових критиків і теоретиків взагалі вважають, що термін «архаїчний джаз» «повністю суперечить естетичній природі музики тих часів, яка звучала в Нью-Орлеані і прилеглих до нього регіонах» [8, с. 25].

У того ж А. Дауера, безумовно авторитетного, дослідника вказується (і мабуть справедливо), що в ті часи слова «джаз» не існувало (термін цей з'явився в 10-ті роки XX століття), і «музиканти не називали свої оркестри джазовими». Він пропонує «називати всю цю гібридну, полуфольклорну музику, яку виконували негритянські бенди, праджазовою або доджазовою» [3]. Саме з його точкою зору ми і згодні.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Зауважимо, сьогодні ранні форми джазу і стилістично близькі до нього явища не зникли, не припинили свого існування, а продовжують функціонувати причому відбувається це паралельно з появою та розвитком нових джазових форм. Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів порушеної проблеми.

Предметом нашого подальшого наукового пошуку є вивчення фортепіанного джазового мистецтва в різні періоди його розвитку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Азріель А. Джаз. Аналіз і аспекти. Берлін: VEB Lied der Zeit Musikverlag, 1977. 294 с.

2. Берендт Г. К. Від рега до рока. Все про джаз. Krakow: Polskie wydawnictwo muzyczne, 1979. 539 с.
3. Дауер А. Джаз: його походження і розвиток. Eisenach:Kassel: E. Roth-Verlag, 1958. 276 с.
4. Енциклопедія джазу та сучасної популярної культури. Прага: Ed. Supraphon, 1983. 416 с.
5. Полянський Т. В. Традиційний джаз. Київ: Музична Україна, 2015. 336 с.
6. Полянський В. А., Полянський Т. В. Доба регтайму. Вінниця: Нова Книга, 2014. 208 с.
7. Симоненко В. Лексикон джазу. Київ: Музична Україна, 1981. 112 с.
8. Стернс М. Історія джазу. Munchen: Sudeutscher Verl., 1959. 308 с.
9. Сарджент У. Джаз. Генезис. Музична мова. Естетика. N.Y.1987. 296 с.
10. Шулер Г. Провідник по Оксфорду. Oxford: University Press, 1998.592 с.
11. Фезер Л. Книга про джаз. N. Y., 1961. 280 p.

REFERENCES

1. Asriel, A. (1997). *Dzhaz. Analiz i aspekty*. [Jazz. Analysen und Aspekte]. Berlin.
2. Berendt, J. K. (1997). *Vid reha do roka. Vse pro dzhaz*. [Od reha do rocka. Wszystko o jazzie]. Krakow.
3. Dauer, A. (1958). *Dzhaz: yoho pokhodzhennya i rozvytok*. [Der Jazz. Seine Ursprunge und seine Entwicklung].
4. *Entsyklopediya dzhazu ta suchasnoyi populyarnoyi kul'tury*. (1983). [Encyklopedie jazzu a moderni popularni hudby. Gast vecna. Ed]. Praha.
5. Polyanskiy, T. V. (2015). *Tradytisynny dzhaz*. [Tradytisynny dzhaz]. Kyiv.
6. Polyanskiy, V. A., Polyanskiy, T. V. (2014). *Doba rehtaymu*. [Doba rehtaimu]. Vinnitsya.
7. Simonenko, V. (1981). *Leksykon dzhazu*. [Leksikon dzhazu]. Kiev.
8. Stearns, M. (1959). *Istoriya dzhazu*. [Die Story vom Jazz]. Munchen.
9. Sardzhent, U. (1987). *Henezys. Muzychna mova. Estetyka*. [Dzhaz. Genezis, muzychna mova, estetika].
10. Schuller, G. (1998). *Providnyk po Oksfordu*. [The Compleat Conductor]. Oxford.
11. Feather, L. (1961). *Knyha pro dzhaz*. [The book of jazz].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПОЛЯНСЬКИЙ В'ячеслав Анварович – професор кафедри інструментально-виконавської майстерності факультету музичного мистецтва і хореографії Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, заслужений діяч мистецтв України.

Наукові інтереси: фахова підготовка студентів університету у фортепіанному класі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

POLYANSKY Vyacheslav Anvarovich – Professor at the Department of Instrumental-Performance Mastery at Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, honored Artist of Ukraine.

Circle of scientific interests: professional training of university students in the piano class.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2025 р.